

Дмитро Гордієнко

ВОЛОДИМИР СІЧИНСЬКИЙ ЯК ЕПІГРАФІСТ

Володимир Січинський (1894–1962) – один з провідних українських митців та науковців на еміграції на сьогодні вже добре знаний в українською науковому середовищі¹. Визнання заслуг вченого і зацікавлення його життєвим і творчим шляхом породило цілий науковий напрямок – січинськознавство². Проте його творчий спадок, що нараховує понад 800 друкованих праць, залишає ще багато недосліджених граней таланту науковця. Серед них є й епіграфічний доробок В. Січинського. Варто наголосити, що вчений “повертався” в Україну саме як джерелознавець. Першою републікованою працею в незалежній Україні стала книга “Чужинці про Україну: Вибір з описів подорожей по Україні та інших писань чужинців про Україну за десять століть” (К. (Довіра) 1992; Л. (Світ) 1991). Ця праця вперше була опублікована у Львові в 1938 р., після чого постійно доповнювалась і перевидавалась, у тому числі англійською та французькою мовами. Вона стала знаковою як для еміграції, так і для відроджуваної української гуманітаристики і принесла її автору славу джерелознавця та археографа. Не менш вагомим внеском В. Січинського в українське джерелознавство є осмислення ним візуальних джерел, насамперед гравюр ранньомодерної доби. З цієї теми, за працю “Архітектура Крехівського монастиря по деревориту 1699 року” при Українському вільному університеті у Празі 26 травня 1926 р. він здобув ступінь доктора філософії³. Вагоме значення вчений надавав і архівним пошукам джерел з української історії. Так, влітку 1928 р. В. Січинський працював в архівах Львова, Замостя, Варшави, Кракова та інших міст, де знайшов багато цінних матеріалів з української мившини⁴, серед них і мапи України XVII–XVIII ст.⁵

¹ Див.: Л.В. Баженов, *Творчість Володимира Січинського в зарубіжній та українській історіографії*, Володимир Січинський – історик, мистецтвознавець, архітектор, педагог України і української діаспори (До 110-річчя видатного українського вченого). Збірник наукових праць за підсумками Міжнародного наукового симпозиуму, Кам’янець-Подільський 2005, с. 3–11; Л.В. Баженов, В.Л. Логвіна, *Володимир Січинський (1894–1962 рр.). Життя, діяльність, творчість в ім’я України*, Кам’янець-Подільський 2009, с. 10–22.

² Л.В. Баженов, В.Л. Логвіна, *Op. cit.*, с. 6, 20, 114.

³ *Ibid.*, с. 42.

⁴ С. Ульяновська, В. Ульяновський, *Володимир Січинський*, Українська культура: Лекції за редакцією Дмитра Антоновича, упор. С.В. Ульяновська; вст. ст. І.М. Дзюби; перед. слово М. Антоновича; Додатки С.В. Ульяновської, В.І. Ульяновського, К. (Либідь) 1993, с. 573; Л.В. Баженов, В.Л. Логвіна, *Op. cit.*, с. 46.

⁵ В. Січинський, *Нові знаходи старих мап (карт) України XVII–XVIII ст.*, Праці Географічної комісії Наукового товариства ім. Шевченка у Львові, Л. 1935, вип. 1, с. 119–128.

Проте доробок вченого у сфері епіграфіки все ще залишається поза увагою дослідників. У працях, присвячених В. Січинському, є лише згадка у монографії В. Логвіної про дослідження вченим епіграфічних пам'яток у Закарпатті протягом 1930–1932 рр.⁶ Це був так званий “праський період” життя вченого, один з найбільш плідних та успішних, коли ще був доступ до частини українських земель (Закарпаття входило до складу Чехословаччини, був доступ і на землі, що перебували у складі Польщі). Таким чином, досліджуючи храми Закарпаття, церкви Вишнього Грабовця, Доброслава, Кружльова та інших сіл, В. Січинський виявив низку графіті та дипінті ранньомодерного часу, що були опубліковані у статті “Старі надписи в церквах Маковиці: Свідки нашої народної мови з XVII–XVIII ст.”⁷. Частина цих церков на сьогодні втрачена, що збільшує джерелознавче значення публікації В. Січинського. Для В. Січинського ці написи⁸ є важливим джерелом для вивчення української мови, для ствердження її окремішності від російської, що було актуальним як для того часу, так залишається актуальним і на початку XXI ст. На жаль, це єдина публікація В. Січинського, створена на основі його власних польових досліджень.

Наступні епіграфічні публікації належать до американського періоду, який розпочався 1949 р. з переїздом В. Січинського до США. У той час вчений втратив будь-які зв'язки з Україною і міг послуговуватись лише опублікованими матеріалами. Однак, попри всі складнощі, продовжив свою активну науково-публіцистичну діяльність. У цей період у газеті “Свобода” й були опубліковані статті “Українські епіграфічні пам'ятки”⁹ та “Важлива українська епіграфічна пам'ятка”¹⁰.

Насамперед варто відмітити, що В. Січинський глибоко розуміє джерелознавчий потенціал епіграфічних пам'яток. Вчений відмічає, що “це незвичайно цінні джерела для пізнання мови, культури та історичних подій минувшини. Написи, викарбувані на стінах будов, одвірках, сволоках, надгробках, плитах, хрестах, монетах, медальйонах, кераміці, посуді і т. д. – не тільки важливі своїм змістом

⁶ Л.В. Баженов, В.Л. Логвіна, *Op. cit.*, с. 106–107.

⁷ В. Січинський, *Старі надписи в церквах Маковиці (Свідки нашої народної мови з XVII–XVIII століття)*, Слово народа (Пряшев) 9 (1932) 6–7.

⁸ На жаль, В. Січинський не зазначає, де графіті, а де дипінті і не подає фото, очевидно, зумовлено газетним характером публікації, однак, об'єктивно знижує джерелознавчий потенціал публікації.

⁹ В. Січинський, *Українські епіграфічні пам'ятки*, Свобода (Нью-Йорк) 25 (1952). – Недільний додаток з культури.

¹⁰ В. Січинський, *Важлива українська епіграфічна пам'ятка*, Свобода (Нью-Йорк) 240 (1957).

– датами, іменами фундаторів та інших згадуваних осіб, але також дають автентичний матеріал для вивчення мови, правопису, графіки (письма) та інших побічних знань”¹¹,

що знайшло повне підтвердження у сучасному українському джерелознавстві на прикладі графіті Софії Київської у монографії В. Корнієнка¹².

Безпосередньо щодо предмета досліджень В. Січинського, найважливішою інформаційною складовою українських епіграфічних пам’яток є їх мовний потенціал, що особливо важливо для середньовічних пам’яток. В. Січинський спиняється на епіграфічних сюжетах Н. Кондакова, що безпосередньо стосуються української історії. Дослідник слушно наголошує, що “ставлення Н. Кондакова до пам’яток київських і загалом українських дуже типове для російської (московської) “безсторонньої” науки та відзначається подивугідною ігнорацією української культури, самого народу та його мови”¹³. Подібні зауваження Н. Кондакову робив і М. Грушевський¹⁴. Публікація середньовічних пам’яток за правилами російської мови ХІХ ст. загалом притаманна російській археографії, що стосується не лише епіграфічних пам’яток, а й писемних, включаючи літописи, життя тощо. “Традиції” російської археографії ХІХ ст. продовжила радянська російська наука. Щодо останньої, об’єктом критики В. Січинського став Б. Рібаков, який хоча і поправив прочитання Н. Кондакова, однак залишив “імена з наближенням до сучасної московської мови”¹⁵.

Перечитавши за фотографіями епіграфічні пам’ятки, В. Січинський приходить до впевненого висновку, “що написи українських пам’яток Х–ХІІІ стол., не тільки дуже близько стоять до сучасної української мови, але майже в цілості їй належать, натомість справді “несхожія” з російською мовою”¹⁶, при цьому “це лише краєчок нашої старовини, відслоненої з-під тяжкої заслони російського загарбництва. А скільки ще пам’яток очікує на правдиве, сумлінне і безстороннє дослідження?”¹⁷

¹¹ В. Січинський, *Українські епіграфічні пам’ятки*.

¹² В. Корнієнко, *Графіті Софії Київської ХІ – початку ХVІІІ ст.: Інформаційний потенціал джерела*, відп. ред. Н.М. Нікітенко, К. (Вид. дім “Слово”) 2014, 320 с.; іл.

¹³ В. Січинський, *Українські епіграфічні пам’ятки*.

¹⁴ Див.: М. Грушевський, [Рец.] Н. П. Кондаков. *Изображения русской княжеской семьи в миниатюрах XI века*. СПб. 1906, публ., комент. Д. Гордієнка, Софія Київська: Візантія. Русь. Україна, вип. ІV: збірка наукових праць, присвячена 170-літтю з дня народження Никодима Павловича Кондакова (1844–1925), від. ред. д. іст. наук, проф. Ю.А. Мицик; упоряд. Д.С. Гордієнко, В.В. Корнієнко, К. 2014, с. 239–240; М. Грушевський, *Огляд праць Н. Кондакова з історії староруської штуки*, публ., комент. Д. Гордієнка, Софія Київська: Візантія. Русь. Україна, вип. ІV: збірка наукових праць, присвячена 170-літтю з дня народження Никодима Павловича Кондакова (1844–1925), від. ред. д. іст. наук, проф. Ю.А. Мицик; упоряд. Д.С. Гордієнко, В.В. Корнієнко, К. 2014, с. 241–254.

¹⁵ В. Січинський, *Важлива українська епіграфічна пам’ятка*.

¹⁶ В. Січинський, *Українські епіграфічні пам’ятки*.

¹⁷ В. Січинський, *Важлива українська епіграфічна пам’ятка*.

Очищення української історії та культури від російських ідеологічних та псевдонаукових нашарувань було одним із завдань української емігрантської гуманітаристики¹⁸. Особливо актуальним це питання було щодо української медієвістики. Як наголошував Б. Крупницький, схиблений образ так званої Київської Русі як елемента російської історії з російської історіографії перейшов в історіографію Середньої і Західної Європи, яка неспроможна самостійно звільнитися від цього “полону”¹⁹.

Саме В. Січинський послідовно наголошував на заідеологізованості російської науки, її часто вторинному, фальшивому характері. Так, щодо згаданого Н. Кондакова, в іншій своїй праці В. Січинський відмічав, що

“відомий російський дослідник візантійського мистецтва проф. Н. Кондаков, що з початком ХХ стол., при великій підтримці Російської Академії Наук споряджав “експедиції” до Греції і Атону, безцеремонно використовував праці В. Барського, а опис церков Атону просто списував від нашого дослідника. Виявляється, що наукова опісова метода новітніх російських вчених початку ХХ стол. ніяк не перевищувала української вчености половини ХVІІІ століття!”²⁰.

Тому не дивно, що в СРСР В. Січинський не просто ігнорувався і замовчувався, він був занесений у список 50-ти найнебезпечніших ворогів радянської держави²¹.

Підсумовуючи, можна відмітити, що 1) попри незначну кількість праць з епіграфіки, вони розкривають нову грань таланту й творчої біографії В. Січинського, насамперед глибше розкривають постать вченого як джерелознавця; 2) публікації В. Січинського доповнюють “корпус” українських середньовічних та ранньомодерних епіграфічних пам’яток; 3) будучи одним з провідних мистецтвознавців ХХ ст., у цих працях В. Січинський розкриває низку інших аспектів історії досліджуваних пам’яток, та найголовніше 4) на прикладі тенденційності прочитання графіті Н. Кондаковим та Б. Рибаківим В. Січинський актуалізував потребу критичного ставлення до російських публікацій з історії Середньовічної України, очищення української історичної науки та джерелознавства зокрема від ідеологічних російських нашарувань, особливо щодо лінгвістичної складової, потребу безпосереднього звернення до джерела.

¹⁸ О. Ясь, *Українська зарубіжна історіографія 1945–1991 рр. у світлі рефлексій її репрезентантів*, Ейдос. Альманах теорії та історії історичної науки 1 (2005) 333–357.

¹⁹ Б. Крупницький, *Теорія третього Риму і шляхи російської історіографії*, публ., комент. Д. Гордієнка, Софія Київська: Візантія. Русь. Україна, вип. ІV: збірка наукових праць, присвячена 170-літтю з дня народження Никодима Павловича Кондакова (1844–1925), від. ред. д. іст. наук, проф. Ю.А. Мицик; упоряд. Д.С. Гордієнко, В.В. Корнієнко, К. 2014, с. 460.

²⁰ В. Січинський, *Іван Мазепа – людина і меценат*, Філадельфія 1951, с. 25.

²¹ Л.В. Баженов, В.Л. Логвіна, *Op. cit.*, с. 145.